

1997) adıyla Türkçe'ye de aktarılan eser şimdiye kadar İngilizce dışında on beş dilde yayımlandı ve Amerika'da piyasaya çıktığında iki hafta süreyle en çok satan kitap unvanını taşıdı. Hourani eserinde Osmanlı dönemi Arap tarihi için önemli bir yer ayırmıştır; bunun sebebi diğer meslektaşlarına kıyasla bugünkü Arap dünyasının oluşumunda Osmanlı yönetiminin payını daha yüksek görmesidir. Ona göre Osmanlı yönetimi ve kültürü sadece modern tarih perspektifinden değil İslâm toplumunun devamı ve ulaştığı sonuçlar bakımından da değerlendirilmelidir (*Paths to the Middle East*, s. 50). Ortadoğu tarihini bir bütün kabul eden Hourani için Osmanlı dönemi geçmişle bugün arasındaki başlıca bağdır. Onun genelde Osmanlı lehine ortaya koyduğu tavrın altında yatan gerçek ise Lübnan'ın Osmanlı yönetimi döneminde sahip olduğu nisbî hürriyet ve gelişmişlik derecesidir. Hourani 150'nin üzerinde kitap, makale, ansiklopedi maddesi ve 100'e yakın kitap tencidi kaleme almıştır (Wilson, s. 287-306).

BİBLİYOGRAFYA :

Albert Hourani, "How Should We Write the History of the Middle East?", *IJMES*, XXIII/2 (1991), s. 125-136; *Islamic Studies: A Tradition and its Problems* (ed. M. M. Kerr), California 1980, s. 1-27; M. Wilson, "A Bibliography of Albert Hourani's Published Works", *Problems of the Modern Middle East in Historical Perspective: Essays in Honour of Albert Hourani* (ed. J. P. Spagnolo), Reading 1992, s. 287-306; *Paths to the Middle East: Ten Scholars Look Back* (ed. T. Naff), New York 1993, s. 27-57; Abdulaziz A. al-Sudairi, *The Making of Modern Arab Societies: An Intellectual Biography of Albert Hourani* (doktora tezi, 1993, The John Hopkins University), tür.yer.; *Approaches to the History of the Middle East* (ed. N. E. Gallagher), Reading 1994, s. 19-43; D. Hopwood, "Albert Hourani", *Le monde Arabe dans la recherche scientifique*, sy. 1, Paris 1993, s. 11-13; "Entretien avec Albert Hourani", a.e., sy. 1 (1993), s. 14-26; A. Raymond, "Albert Hourani (1915-1993)", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 68-69, Aix en-Provence 1993, s. 275-278; L. Fawaz, "In Memoriam: Albert Hourani (1915-1993)", *IJMES*, XXV (1993), s. I-IV; Rashid Khalidi, "Albert Hourani, 1915-1993", *MESA Bulletin*, sy. 27 (1993), s. 1-3; P. Sluglett - Marion Farouk Sluglett, "Albert Habib Hourani 1915-1993", *BSMES*, XX/1 (1993), s. 139-141; P. J. Vatikiotis, "Albert Hourani: In Memoriam", *MES*, XXIX/2 (1993), s. 370-371; R. Owen, "In Memoriam: Albert Hourani (1915-1993)", *Harvard Middle Eastern and Islamic Review*, I/1, Cambridge 1994, s. II-VI; Philip S. Khoury, "Albert Hourani at Harvard", a.e., I/1 (1994), s. VII-X; M. E. Yapp, "Two Great British Historians of the Middle East", *BSOAS*, LVIII/1 (1995), s. 40-49.

BUTRUS ABU-MANNEH

HOURANI, George Fadlo (1913-1984)

İslâm düşüncesi
ve medeniyeti alanındaki
çalışmalarıyla tanınan
Arap asıllı şarkiyatçı.

13 Haziran 1913'te İngiltere'de Manchester'in banliyösü Didsbury'de doğdu. Lübnan'dan İngiltere'ye göç etmiş bir hıristiyan Arap ailesine mensuptur. İlk ve orta öğrenimini Didsbury'de yaptı ve Grekçe, Latince, Fransızca öğrendi. Daha sonra girdiği Londra yakınlarındaki Mill Hill School'da klasik Batı edebiyatı, arkasından da 1932-1936 yılları arasında Oxford Üniversitesi'nde Grek ve Roma tarihi, klasik Batı edebiyatı ve modern felsefe okudu. Tahsili sırasında 1933'te Almanya'ya, 1934'te Lübnan'a gitti; Lübnan'da kaldığı süre içinde Filistin ve Mısır'a da kısa gezilerde bulundu. Böylece Ortadoğu'yu tanıdıkça bölgenin kültür ve medeniyetine ilgisini arttı. 1937 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Princeton Üniversitesi Doğu Araştırmaları Bölümü'nde, kendisi gibi Lübnan asıllı bir hıristiyan Arap olan Philip K. Hitti yönetiminde doktora yapmaya başladı. "Dokuz ve Onuncu Yüzyıllarda Hint Okyanusu'nda Arap Denizcililiği" konulu tezini 1939'da bitirdi ve aynı yıl Kudüs'e giderek İngiliz mandası altındaki Filistin halkı için en yüksek seviyeli eğitim kurumunu teşkil eden Government Arab College'da klasik edebiyat, mantık ve felsefe tarihi hocası oldu. Bu okulda İhsan Abbas, İrfan Şehîd, Muhammed Zâyid gibi kişilerin yetişmesine katkıda bulundu. 1948'de manda yönetimi sona erince İngiltere hesabına Filistin'de kaldı.

Hourani, 1950 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek Michigan Üniversitesi'nde Arapça okutmaya başladı ve daha sonra aynı üniversitede Yakınoğu araştırmaları doçenti oldu. 1952'de başlattığı İslâm felsefesi dersleri Amerika'da bu alanda açılmış ilk programdı. Süveyş Kanalı'nın işgali sırasında Amerikan vatandaşı olarak Mısır'da kaldı ve Kahire Amerikan Üniversitesi'nde İbn Rüşd üzerine dört konferans verdi (1956-1957). 1960'ta Moskova'da, 1964'te Yeni Delhi'de düzenlenen milletlerarası şarkiyatçılar kongrelerine katıldı. 1964'ten 1970'e kadar *Journal of the American Ori-*

ental Society adlı periyodüğün yayın kurulunda yer aldı. 1967'de Michigan Üniversitesi'nden ayrılarak Buffalo'daki State University of New York'ta çalışmaya başladı; ancak burada Yakınoğu araştırmalarına pek vakit ayıramadı ve 1983 yılına kadar Grek ahlâkı ve Ortaçağ felsefesi okuttu.

1970'te Muhsin Mehdî'nin başkanlığını yaptığı The Society for the Study of Islamic Philosophy and Science'in başkan yardımcılığını üstlenen Hourani, 1972-1977 yılları arasında bu derneğin yayınlarıyla ilgili çeşitli editörlük hizmetlerinde bulundu. 1978-1979 yıllarında American Oriental Society'nin başkanlığına getirildi. 1979'da Los Angeles'deki University of California'da, misafir profesör olarak felsefe okuttu. 1980 yılında, daha önce çalışmış olduğu State University of New York tarafından kendisine İslâm düşüncesi ve medeniyeti mümtaz profesörü pâyesi verildi; 1984'te onuruna *Islamic Theology and Philosophy: Studies in Honor of George F. Hourani* (Albany, New York) adlı eser yayımlandı. Hourani 19 Eylül 1984'te New York Williamsville'deki evinde öldü.

Hourani'nin klasik Batı edebiyatına yönelişle başlayan kültürel ilgileri daha sonra felsefe ve özellikle ahlâk disiplini üzerinde yoğunlaşmıştır. İslâm felsefesi ve kelâmına dair kitap ve makalelerinde felsefi ahlâk konularına ağırlık verdiği ve Mu'tezile kelâmcısı Kâdî Abdülcebâr'ın eserlerine de bu açıdan yaklaşarak onun ahlâk anlayışında İslâmî bir akılcılık tavrının temsil edildiğini vurgulamak istediği görülür. İbn Rüşd de Hourani'nin özel önem atfettiği diğer bir İslâm filozofudur. Onun *Faşlü'l-makâl* adlı eseri üzerine yaptığı çalışmalar İslâm dünyasında süregelen din-felsefe, akıl-nakil ilişkileri hakkındaki

George
Fadlo
Hourani

geleneksel tartışmaları yeniden modern okuyucunun gündemine getirme amacını taşır. Nitekim makalelerini derlediği son yayınına *Reason and Tradition in Islamic Ethics* adını vermiştir.

Eserleri. 1. *Arab Seafaring in the Indian Ocean in Ancient and Early Medieval Times* (Princeton, New Jersey 1951; Beyrut 1963; New York 1968, 1978). Eseri Yûsuf Bekir Arapça'ya (Kahire 1958), Muhammed Mukaddem Farsça'ya (Tahran 1959) tercüme etmiştir. 2. *Ethical Value* (Ann Arbor 1956; London 1956; New York 1969). 3. *Ibn Rushd (Averroes): Kitâb Fasl al-maqâl* (Leiden 1959). *Faşlü'l-makâl*'in tenkitli neşridir. 4. *Averroes on the Harmony of Religion and Philosophy* (London 1961, 1967, 1976). İbn Rüşd'ün *Faşlü'l-makâl* ve *Da-mîme* başlıklı risâleleri *Kitâbü'l-Keşf 'an menâhici'l-edille* adlı eserinden seçilmiş parçaların bir giriş ve dipnotlar ilâvesiyle İngilizce'ye yapılmış tercümesidir; özellikle kırk üç sayfalık giriş bölümü önem arzeder. Bu tercüme *Medieval Political Philosophy* (nşr. D. Lerner – M. Mahdi, New York 1963, s. 163-186) ve *Philosophy in the Middle Ages* (nşr. A. Hyman – J. Walsh, New York 1967, s. 287-306) adlı eserler içinde de yayımlanmıştır. 5. *Islamic Rationalism: The Ethics of 'Abd al-Jabbar* (Oxford 1971). 6. *Reason and Tradition in Islamic Ethics* (Cambridge 1985). Hourani bu eserde İslâm ahlâkı, felsefî ahlâk, Mu'tezile akılcılığı, İbn Hazm, Gazzâlî ve İbn Sî-nâ'nın ahlâk anlayışı gibi konular üzerine kaleme aldığı makalelerini bir araya getirmiştir (makalelerinin tam listesi için bk. *Islamic Theology and Philosophy*, s. 7-10).

BİBLİYOGRAFYA :

Islamic Theology and Philosophy: Studies in Honor of George F. Hourani (ed. M. E. Marmura), Albany 1984, s. 1-10; M. E. Marmura, "George Fadlo Hourani, June 3, 1913-September 19, 1984", *JĀOS*, CV/1 (1985), s. 3-6; R. S. Humphreys, "George F. Hourani, 1913-1984", *MESA Bulletin*, XIX/1 (1985), s. 153-154.

İLHAN KUTLUER

HOUTSMA, Martinus Theodorus
(1851-1943)

Hollandalı şarkiyatçı.

15 Ocak 1851'de Irnsum'da doğdu. Dokum'daki Latin School'u ve ardından Leiden Üniversitesi'ni bitirdi. 1875 yılında aynı üniversitede hazırladığı *De strijd*

over het dogma in den Islam tot op el-Asch'ari (Eş'arî'ye kadarki İslâm akaidi üzerine tartışma) adlı Flamanca teziyle (Leide 1875) ilâhiyat doktoru unvanını aldı. 1874-1890 yılları arasında Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nin Şark El Yazmaları Bölümü'nde çalıştı. Bu arada üniversiteye bağlı İslâm Enstitüsü'nde Farsça ve Türkçe dersleri verdi. 1890'da Utrecht Üniversitesi'nde İbrânîce profesörü olarak görev alan Houtsma, aynı zamanda Royal Academy of Sciences ve el-Mecmau'l-ilmîyyü'l-Arabî bi-Dımaşk'ın da aralarında bulunduğu çeşitli akademi ve cemiyetlere üye seçildi. Houtsma 1917 yılında emekliye ayrıldı ve hayatının geri kalan kısmını yine Utrecht'te geçirdi; 9 Şubat 1943 tarihinde burada öldü. Neşrettiği Arapça, Farsça ve Türkçe bazı eserlerle tanınan Houtsma'nın *Encyclopaedia of Islam*'ın ilk edisyonunun I. cildinin başeditörü olması da şöhretinin yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Eserleri. 1. *Kaşidetü'l-Ahşal fî medhi Benî Ümeyye [Akhtal, Encomium Omayadarum]*. Emevî devrinin hıristiyan şairi Ahtal'ın bazı kasidelerinin tahkikli metin ve Latince tercümelerini ihtiva eden bir eserdir (Leide 1878). 2. *Kitâbü'l-Ezdâd [Kitâbo-'l-Adhdâd]*. İbnü'l-Enbârî'ye ait eserin neşridir (Leide 1881). 3. *Târîkh al-Ya'qûbî [Ibn Wâdhîh, qui dicitur al-Ja'qûbî, Historiae]*. Ya'qûbî'nin *Târîh*'inin bazı dipnotlar ve fihrist ilâvesiyle yapılmış neşridir (I-II, Leide 1883). 4. *Catalogue d'une collection de manuscrits arabes et turcs appartenant à la maison E. J. Brill à Leide* (I-II, Leide 1886-1889). 5. *Ein türkisch-arabisches Glossar* (Leide 1894). XIII. yüzyılda Kıpçak Türkçesi ile hazırlanmış *Tercümân-ı Türki ve Arabî* adlı sözlüğün neşridir. 6. *Tevârîh-i Âl-i Selcûk [Recueil de textes relatifs à l'histoire des seldjoudes]*. Selçuklu tarihiyle ilgili biri Arapça, ikisi Farsça, biri Türkçe dört eserin metin neşirlerini ihtiva eden dört ciltlik bir koleksiyondur (Leide 1886-1902). I. cilt *Histoire des seljoudes du Kermân* (Leide 1886): Muhammed b. İbrâhim'in *Târîh-i Selcûkıyân-i Kirmân* adlı Farsça eseri; II. cilt *Histoire des seldjoudes de l'Irâq* (Leide 1889): İmâdüddin el-İsfahânî'nin *Nuşretü'l-fetre* ve *uşretü'l-fitre* adlı Arapça eserinin Bündârî tarafından ya-

pılan muhtasarı *Zübdetü'n-Nuşra ve nuhbetü'l-üşra*; III. cilt *Histoire des seldjoudes de l'Asie-mineure d'après Ibn-Bibi texte turc publié d'après les Mss. De Leide et de Paris* (Leide 1902): İbn Bîbî'nin Yazıcıoğlu Ali tarafından Osmanlı Türkçesi'ne çevrilen *el-Evâmîrü'l-'alâ'iyye*'sinin bir bölümü (*Târîh-i Selcûkıyân-i Rûm-i Türki*); IV. cilt *Histoire des seldjoudes de l'Asie mineure d'après l'abrégé du Seldjouknâme d'Ibn-Bibi texte persan publié d'après L'Ms de Paris* (Leide 1902): İbn Bîbî'nin *el-Evâmîrü'l-'alâ'iyye*'sinin meçhul bir müellif tarafından yapılan Farsça özeti (*Muhtasar-ı Selcûknâme*). 7. *Choix de vers tirés de la Khamsa de Nizâmî* (Leide 1921). Azerbaycanlı şair Nizâmî-i Gencevî'nin *Hamse*'sinden yapılan seçmeleri ihtiva eder. Müellifin ayrıca Nizâmî'nin bu eseriyle ilgili olarak "Some remarks on the divân of Nizâmî" adlı bir makalesi yayımlanmıştır (*Volume of Oriental studies presented to Edward G. Browne*, Cambridge 1922).

Houtsma bunlardan başka *Catalogus codicum orientalium Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae* adlı beş ciltlik kataloga bir indeks (Leide 1877) ve M. J. de Goeje ile birlikte bu katalogun *Catalogus Codicum Arabicorum Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae* adıyla yapılan genişletilmiş ikinci baskısının I. cildini hazırlamıştır (Leide 1888). Taberî'nin *Târîhu'r-rusul ve'l-mülûk* adlı eserinin M. J. de Goeje tarafından yapılan neşrine de (*Annales quos scripsit Abû Dja'far Moḥammad Ibn Djarîr al-Ṭabarî*, Leide 1879-1901) katkıda bulunan Houtsma'nın çeşitli ansiklopedi ve dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Martinus
Theodorus
Houtsma